

Produktivitetstillväxt – hot och möjligheter

Produktivitetstillväxt beror på en rad samverkande faktorer, och det finns dessvärre inga enkla recept för att höja den. Nästan alla makroekonomiska faktorer talar för en lägre produktivitetstillväxt framöver i såväl Sverige som i OECD-området. Kan ny teknologi kompensera för mörkare långsiktiga makroekonomiska trender? ”Digitala” företag kan bidra positivt genom ökad konkurrens och därmed stärka produktivitetens utvecklingen. Den effekten kan dock bli väsentligen mindre om inte regelverk anpassas till nya förutsättningar. Därtill är en utmaning att digitaliseringen under en anpassningsperiod kan medföra att jobb försvinner snabbare än nya tillkommer.

De flesta ekonomer är överens om att produktivitetstillväxt är det som långsiktigt driver välståndet framåt. Att ”öka tillväxten” har blivit något av ett slagord inom den ekonomiska politiken. Även små skillnader i årlig tillväxttakt över långa perioder leder till mycket stora skillnader i välstånd. En avsikt i denna uppsats är därför att på ett icke-tekniskt sätt sammanfatta nya rön om produktivitetstillväxt och att utgå från ett praktikerperspektiv.

Det råder någorlunda enighet om vilka faktorer som är viktiga för att främja en god välståndsutveckling. Det handlar om institutioner som reglerar äganderättens utformning och tillämpning och som begränsar makt-havares eller särintressens möjligheter att missbruka sin makt – se Acemoglu och Robinson (2013). Det handlar även om fungerande konkurrens och kapitalförsörjning, en hållbar finanspolitik och ett utbildningssystem som matchar arbetsmarknadens behov. Dessa faktorer är ofta mer eller mindre bakgrundsfaktorer i tillväxtmodeller. Praktisk erfarenhet och empirisk forskning indikerar dock att de kan betyda mycket, framför allt som förklaring till varför vissa länder förblir fattiga och andra markant ökar sitt välstånd. Att Grekland står på ruinens brant beror inte främst på att dess utbildningssystem är sämre än resten av Europas utan kanske troligare på korruption, ett ineffektivt och oförutsägbart juridiskt system och jäsande statsskuld. Reformerna för att förbättra grundläggande institutioner i ekonomin är därför nödvändiga, men för ekonomier med redan väl utvecklade institutioner, däribland Sverige, är rekommendationerna inte lika självklara.

Det har kommit flera nya forskningsrön om produktivitet de senaste åren, däribland betydelsen av s k mjukt kapital (*knowledge-based capital*) som förklaringsmodell för tillväxtskillnader mellan länder. Mjukt kapital handlar om personalens kompetens, organisatorisk effektivitet och olika former av intellektuell kunskap, som FoU, patenter, copyright m m.

MÅRTEN BLIX

är fil dr i national-ekonomi och tidigare sekreterare i Framtidskommissionen. Han är departementsråd på finansdepartementet och arbetar särskilt med produktivetsfrågor och strukturomvandling.
marten.blix@gmail.com

Jag är tacksam för synpunkter och kommentarer från Niclas Berggren, Hans Blix, Karolina Ekholm och Philip Löf. De åsikter som uttrycks är författarens egna och behöver inte överensstämma med Finansdepartementets syn.

Några av de faktorer som intressegrupper ibland tillmäter betydelse har ganska svag evidensförankring, som t ex kluster, nyföretagande eller omfattande offentliga investeringar.¹ Det är självklart att sådana faktorer spelar en viss roll under vissa omständigheter, men en insikt från forskningen är att det är helheten som verkligen betyder något. Exempelvis är effekten av utbildningssystemet avhängig av att matchningen fungerar; likaså beror företags utvecklingsmöjligheter på tillgången till kompetent personal och på kapitalförsörjning. Självklart behövs nya företag, men det behövs även ett tillförlitligt juridiskt system. Det finns en fara i att peka ut en eller några enstaka faktorer som avgörande för tillväxten, särskilt om det leder till att andra faktorer kommer i skymundan. Dessutom kommer ofta effekter på produktiviteten med lång eftersläpning. Det är t ex troligt att förbättrade institutioner och avregleringar i Sverige under 1990-talet hade positiv effekt långt in på 2000-talet.

Det finns flera faktorer som talar för att Sverige har bra förutsättningar. Statsskulden är låg och våra institutioner fungerar överlag väl; det finns även tillit mellan viktiga aktörer. Utmaningen handlar därför om att värna om dessa styrkor. Det är värt att understryka att historiska framgångar inte är en garanti för att framtiden går lika bra.

En god reallöneutveckling i Sverige förutsätter dock en hög produktivitetstillväxt. En lägre produktivitetstillväxt skulle innebära påfrestningar för arbetsmarknaden, särskilt genom risken att människor får en dålig löneutveckling eller riskerar arbetslöshet på grund av den tekniska utvecklingen. Det är särskilt kombinationen av låg produktivitet och höga reallöner som kan ställa till problem. Till skillnad från tidigare strukturomvandling kan digitaliseringen medföra att även mer kvalificerad arbetskraft påverkas. Inom områden som juridik, konsulttjänster och finans ersätts ”mellanledet” av datorer i takt med att mjukvara utvecklas och hårdvara blir snabbare och billigare – se t ex Brynjolfsson och McAfee (2014).

1. Ett långsiktigt perspektiv – produktivitetstillväxten betyder nästan allt

BNP-tillväxt beror på utvecklingen av antalet arbetade timmar och produktiviteten i insatsfaktorer samt hur helheten dem emellan samverkar (s k totalfaktorproduktivitet). Antalet arbetade timmar har givetvis stor betydelse. Hur mycket vi jobbar påverkas i sin tur av en mängd faktorer, däribland när unga börjar jobba och när äldre lämnar arbetsmarknaden av åldersskäl (pension). Även jämställdhet mellan män och kvinnor spelar stor roll för antalet arbetade timmar och är därmed en delförklaring till skillnader i BNP-nivå mellan länder. Även BNP-tillväxten kan påverkas, då ökat kvinnligt förvärvsarbete i Sverige har skett gradvis och har påverkat arbetsutbudet under många år.

¹ För en genomgång av faktorer som används för att förklarar tillväxtskillnader mellan länder, se Barro och Sala-i-Martin (2004, s 511–569). Bland faktorerna återfinns t ex inte kluster eller nyföretagande.

I ett längre perspektiv drivs BNP-tillväxten dock främst av ökningen i produktiviteten. I praktiska termer handlar det ofta om att automatisera tillverkning och förbättra olika tjänster, en utveckling som började med den industriella revolutionen på 1800-talet. Det är en dramatisk utveckling då allt fler jobb, framför allt tunga och slitsamma jobb, kan utföras av maskiner. Den har möjliggjort att tillverkningsindustrin stadigt har kunnat minska antalet sysselsatta men ändå, genom en hög produktivitetstillväxt, kunnat fortsätta stå för en stor del av BNP-utvecklingen. Nya jobb har i stället i stor utsträckning skapats i tjänstesektorn. Skiftet från manuellt arbete till maskiner som är mer effektiva kan förklara mycket av tillväxten men inte allt. Det finns även en del som brukar benämnas totalfaktorproduktivitet och som förklaras av sammansättningen av insatsfaktorer. En del av den forskning som refereras till nedan försöker förstå och förklara totalfaktorproduktiviteten genom t ex organisatorisk effektivitet och mjuk kunskap.

Även om industritillverkning är en slags självklar symbol för produktivitetens utveckling sker stora förändringar också i tjänstesektorn. Högförädlade tjänster inom områden som design och arkitektur är nödvändiga för att fortsätta förbättra produktion och automatisering. Design av flygplan var till en början en interaktion mellan att tillämpa mekanisk kunskap och teori. I dag har en förskjutning skett så att en stor del av design och test kan genomföras i datorsimuleringar, vilket förenklar och snabbar upp utvecklingen av flygplan med bättre egenskaper.

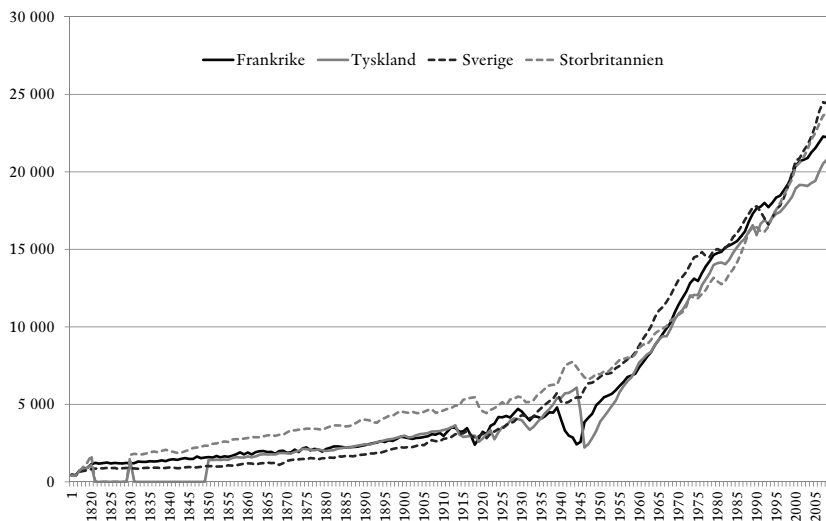
Mot- och medvindar för tillväxt

I Sverige var tillväxten i BNP per capita knappt 2 procent i snitt per år under perioden 1820–2000, och flera andra utvecklade länder har haft en liknande tillväxttakt. Ofta används historiska samband av detta slag för att göra framtidsbedömningar, men det finns ingen naturlag som säger att tillväxten alltid ska vara runt 2 procent per år.² Forskning från bl a Angus Maddison har visat att tillväxten före den industriella revolutionen – se figur 1 – var nästan obefintlig, eller i alla fall låg. Det framgår vidare att tillväxten började ta fart, först långsamt i början av 1800-talet och sedan mer markerat efter 1950.

Gordon (2014) menar att den nu låga produktivitetstillväxten i flera OECD-länder riskerar att bli bestående. I termer av figur 1 skulle det kunna innebära att kurvan mattas av. Det är en diskussion som visserligen avser USA men som i många fall gäller även andra OECD-länder, däribland Sverige. Han pekar på att flera av de faktorer som bidrog till BNP per capita utvecklingen under det senaste århundradet riskerar att ebba ut. En sådan är den demografiska utvecklingen när allt färre jobbar jämfört med antalet pensionärer. Vissa hävdar att äldre har lägre arbetsproduktivitet, men det är omtvistat (se Blix 2013, s 127–150). Andra faktorer är höga offentliga

² I vissa långsiktframskrivningar antas tillväxten i BNP per capita på lång sikt vara ca 2 procent i snitt per år – se t ex Finansdepartementet (2012, s 22).

Figur 1
BNP per capita i
Geary-Khamis-dollar

Ann: Geary-Khamis dollar är en hypotetisk valuta med samma köpkraft som USD, som ofta används för att jämföra länders utveckling över långa tidsperioder.

Källa: The Maddison Project (2013).

skulder, minskad avkastning på utbildning, miljökostnader och minskad avkastning från *outsourcing*.

Sverige påverkas till varierande grad av de faktorer som Gordon nämner. Visserligen har Sverige en låg och stabil statsskuld, men om omvärldens höga skuldsättning leder till lägre tillväxt, kan detta påverka även Sverige via vår handel.

Att Gordons slutsats är kontroversiell är ett *understatement*. Flera forskare ställer mot hans pessimistiska bild betydelsen av innovationer, som antingen redan är på plats eller som antagligen är på väg – se t ex Ford (2009) samt Brynjolfsson och McAfee (2014). Nanoteknologi, 3D-printrar och särskilt utveckling av avancerade robotar förtjänar att omnämnas. Ekonomer kan förstås *inte* göra några anspråk på att veta vilka av dessa teknologier som kan ha betydelse för produktivitetens utveckling. Det som däremot är viktigt är att vara medveten om att det runt hörnet faktiskt finns innovationer som potentiellt kan förbättra produktiviteten.

Även om vi enbart fokuserar på ekonomiska frågeställningar är det tydligt att det finns flera potentiella produktivetsvinster att hämta i framtiden. När och i vilken omfattning kan dessa medvindar väga emot Gordons motvindar?

Flera av de negativa effekter som Gordon nämner, särskilt hög skuldsättning samt den åldrande befolkningen, påverkar ekonomierna redan nu och de närmaste åren framöver. Kommer vinsterna från de nya teknologierna tidigt nog för att hålla produktiviteten uppe?³

³ Se även Bartelsman (2013) för en diskussion av dessa frågor.

2. Vad påverkar produktivitetstillväxten?

Medan det råder någorlunda samsyn om vilka faktorer som har betydelse för produktivitetstillväxten, låter sig en inbördes rangordning inte enkelt göras. Nedan diskuterar jag följande aspekter: skattesystemet, kapitalförsörjning, humankapital, konkurrenspolitik, rättsväsendets funktionssätt samt mjuk kunskap.

Skatter har bred påverkan på incitament och arbetsutbud

I Aronsson och Walker (2010) görs en genomgång av hur skattesystemets utformning påverkar incitament till arbete, sparande och investeringar, vilket även påverkar incitament för att satsa på utbildning för att bygga upp humankapital. Enligt några OECD-studier, bl a Arnold (2008), är bolagsskatten särskilt viktig för BNP-utvecklingen. En tendens mot lägre bolagsskatter har pågått under ett antal år i OECD-länder och även i Sverige sänktes bolagsskatten nyligen.

Kapitalförsörjning

I stort sett alla teoretiska tillväxtmodeller tar upp kapitalförsörjning i någon form. Bra kapitalförsörjning i ekonomin är en förutsättning för att entreprenörer och företag ska kunna finansiera sina idéer och investeringar.

Tillgången till kapital påverkas av en mängd faktorer, däribland skattesystemet och regelverk på finansiella marknader. Det behövs riskkapitalister som är beredda att investera och förbättra dåligt skötta företag. OECD (2012) har i en genomgång visat att finansiering för små och medelstora företag har varit trögare att få igång i Europa än i USA efter finanskrisen. Även en ny ECB-studie av Ferrando och Ruggieri (2014) visar att bristande kapitalförsörjning är ett betydande problem för produktivitetstillväxten i flera euroländer. Boumediene och Grahn (2015) argumenterar för att svaga investeringar är en förklaring till låg svensk produktivitetstillväxt de senaste åren.

Antagligen är det betydelsefullt att det finns flera olika former att välja mellan, exempelvis beroende på företags verksamhet och vilken tidshorisont investeringen avser. En entreprenör eller ett företag kan satsa egna pengar eller mobilisera pengar via släkt och vänner, i alla fall om det handlar om mindre belopp. Större belopp kan mobiliseras genom lån eller aktieemission. Direkta lån från bank är också en vanlig finansieringsform, särskilt i Europa (jämfört med USA). En liten men växande bransch ägnar sig åt s k *crowdfunding*, då en entreprenör söker stöd från många små investerare, vilket har blivit möjligt genom internet. För större företag är företagsobligationer en möjlighet, och med ökad transparens och orderdriven handel är det möjligt att företagsobligationsmarknaden i Sverige skulle fungera bättre (Wissén 2014).

Omvälvningarna efter finanskrisen fortsätter att sätta spår och tillgången till kapital är en begränsning i flera euroländer. Det finns även ny forskning som indikerar att finanssektorns utveckling är bra för produk-

tiviteten – men bara upp till en viss gräns. Därefter kan en snabbt växande finanssektor vara hämmande för produktivitetens utvecklingen – se Cecchetti och Kharroubi (2012). Skälet till detta är att finanssektorn – i likhet med andra områden som växer snabbt – attraherar kompetens som hade kunnat komma till större produktivetsnytta i en annan sektor.

Investeringar i IT-teknologi

Kopplat till kapitalförsörjningen finns flera mer specifika frågor om olika typer av investeringar och deras betydelse för produktiviteten. Sverige är ett av de OECD-länder som hittills ligger i täten vad gäller digitalisering – se Edquist (2009) och Tillväxtanalys (2014). Sverige låg år 2010 på 5:e plats bland OECD-länderna vad gäller andelen hushåll med tillgång till dator i hemmet; se även Breman och Felländer (2014).

IT är dock ett verktyg bland andra och ger inte någon automatisk produktivetsökning. Det krävs också kompletterande investeringar i organisationer och humankapital och i hur man jobbar. En studie tyder på att amerikanska multinationella företag i regel är bättre än europeiska på att få ut mer produktivitet av sina IT-investeringar – se Bloom m fl (2012a). För att dra nytta av IT behöver man ofta se över hur man jobbar. IT-investeringar kan ge särskilt bra avkastning i kombination med storskalig detaljhandel. Ett exempel på detta är Walmart i USA, vars balansräkning är av samma storleksordning som ett mellanstort lands BNP.

Trots att Sverige är ett framgångsrikt IT-land med högt internetanvändande och flera framgångsrika entreprenörer är framtiden inte självskrivet positiv. Det kan inte uteslutas att vissa delar av den höga svenska produktivitetens utvecklingen kommer från att Sverige var tidigt ute (s k *early adopter*) med ny IT-teknologi.

Kommunikationer

Förbättrad infrastruktur kan ge indirekta effekter på produktiviteten. Produktivitetstillväxten kan självklart dämpas av låga investeringar eller öka av höga investeringar – men något enkelt eller automatiskt samband finns inte. Huruvida en viss investering är ”bra” för produktivitetstillväxten eller inte är dessvärre inte enkelt att avgöra i förväg.

De indirekta effekterna kan uppkomma på flera olika sätt. Förbättrade transportmöjligheter kan underlätta för matchningen på arbetsmarknaden, göra fysiska transporter billigare och underlätta distansarbete. Omvänt kan trängsel som orsakar tidsförspillan i storstadsområden, inte minst svårigheten att hitta boende, vara negativt för tillväxten om det försvårar matchningen på arbetsmarknaden.

Det har pågått en debatt huruvida Sverige har investerat för lite i infrastruktur – se t ex Brännlund m fl (2013). Liksom i flera andra EU-länder minskade dessa investeringar som andel av BNP i Sverige under större delen av 1990-talet. Sedan millennieskiftet har de haft en uppåtgående trend i Sverige. Hur mycket infrastrukturinvesteringar som behövs kan dock inte

avgöras i förhållande till något historiskt värde; snarare torde det bero på faktorer som fortsatt urbanisering, demografins utveckling och arbetsmarknadens behov.

Humankapital och matchningen på arbetsmarknaden

Forskningen har länge betonat betydelsen av humankapital, som inte minst uppkommer genom utbildning. Särskilt rollen att skapa förutsättningar för innovationer har lyfts fram. Företag satsar därför en hel del på FoU och på hög kompetens på sin personal. Ett land som Sverige kan knappast konkurrera med att producera billiga produkter utan måste söka sig högt upp i förädlingsvärdekedjan. Men även FoU och humankapital kan vara utsatta för minskande skalavkastning.

Hur humankapital påverkar tillväxten beror på ett flertal faktorer – t ex utbildningens inriktning, omfattning och kvalitet. Ett högkvalitativt utbildningssystem som inte matchar arbetsgivarnas behov leder inte nödvändigtvis till tillväxt utan till risk för arbetslöshet och produktivitetstapp. På samma sätt spelar omfattningen av utbildning en roll: Det kan ske över- eller underutbildning i förhållande till behoven på arbetsmarknaden. Mer utbildning leder inte automatiskt till högre tillväxt – det kan mycket väl handla om ökad tillgång på specialistkompetens eller mer flexibilitet i stället.

I Sverige är matchningen mellan de arbetssökande och kraven på vakaner en utmaning. Många företag finner inte den kompetens de efterfrågar – se t ex Karlson och Skånberg (2012).

Sverige är en utpräglad kunskapsnation men har under en längre period halkat utför i utbildningsresultat enligt bl a PISA-undersökningar. Det pekar på att det i skolan finns allvarliga kvalitetsproblem att lösa.

Kvaliteten på institutioner, konkurrens och juridiska system

Väl fungerande institutioner är en ganska bred rubrik, som bl a täcker skattesystemet, rättsäkerheten, äganderätten, omfattningen av korruption och regelverk som påverkar graden av konkurrens i ekonomin. I länder med omfattande korruption och juridisk osäkerhet blir incitament till utbildning och framgångsrikt företagande lidande. Eget arbete måste löna sig, annars ges dåliga incitament att investera i humankapital och i ny teknologi. Transaktionskostnaderna vid företagsinvesteringar bör vara låga genom en fungerande infrastruktur och en förutsägbar regeltillämpning.

Lagstiftningen och rättstillämpningen har en central roll i att bidra till dynamiken kring företag – att nya skapas, att befintliga kan utvecklas och att ineffektiva kan gå i graven. För att företagsförnyelse ska vara möjlig behövs en lagstiftning som i kombination med effektiv regeltillämpning klart definierar vad äganderätt innefattar och främjar konkurrens och förutsägbarhet. Bra lagstiftning är inte nog, det måste också finnas fungerande institutioner för att lösa konflikter och värna om fri konkurrens. Lagstiftningen och dess tillämpning har en roll som normerande för umgänget i samhäl-

let, för vad som är tillåtet för individer och företag. Genom en förutsägbar konflikthantering som inte systematiskt missgynnar olika grupper minskas transaktionskostnader och osäkerhet i företagande.

Om juridiska hinder försvårar omstruktureringar eller konkurser är det svårare att växla om till en mer produktiv verksamhet, vilket riskerar att dämpa produktivitetstillväxten. Men om det finns för lite juridiskt skydd för investerare vid konkurser kan detta påverka hur villiga dessa är att riskera sina pengar, vilket kan leda till högre riskpremier och mindre totala investeringar och krav på högre ekonomisk avkastning.

I Palumbo m fl (2013) finns en unik genomgång av effektiviteten i domstolsväsendet inom OECD. Området är komplext och antalet dagar för att hantera ett mål är enbart en dimension av effektivitet ur ett samhälls-ekonomiskt perspektiv. En slutsats är dock att flera sydeuropeiska länder (Grekland, Italien, Portugal och Spanien) tenderar att ha längst domstolsförfaranden, medan de nordiska länderna är snabbast. Italien har längst handläggningstider nästan oavsett hur man mäter, medan Sverige hamnar nära medianen. En dimension där Sverige ligger dåligt till är effektiviteten i domstolarnas *management* (Palumbo m fl 2013, s 29). Man ska vara försiktig med att dra långtgående slutsatser från detta, men det förefaller troligt att höga kostnader vid långa handläggningstider eller svårförutsägbara utfall leder till osäkerhet, vilket riskerar att hämma investeringar och tillväxt.

Konkurrens är en av grundförutsättningarna för ekonomins utveckling men tas ofta för given – se Nickel (1996) och Buccrossi m fl (2013). I branscher med lite konkurrens eller t o m monopol är risken betydande att utvecklingen hålls tillbaka, eftersom det är alltför lönsamt att basera vinster på befintliga produkter snarare än att satsa på hårt arbete med nyskapande och innovationer.

En av Sveriges styrkor är vår exportindustri som är mycket konkurrensutsatt och som har klarat sig väl på den internationella marknaden. För att vara ett förhållandevis litet land har Sverige relativt många framgångsrika storföretag. Om man exempelvis mäter öppenhet med andelen av export/import av BNP är Sverige ett av de mest öppna länderna. Det är troligt att en stor del av de svenska framgångarna beror på våra framgångsrika exportföretag i kombination med öppna inhemska marknader. Genom den sk Salt-sjöbadsöverenskommelsen mellan fack och arbetsgivare finns en praxis att den konkurrensutsatta exportsektorn ska vara löneledande och normerande för andra branscher, i annat fall hade vår konkurrenskraft blivit urholkad.

Eftersom tjänstesektorn står för ca 70 procent av BNP och fortsätter att växa som andel av sysselsättningen på bekostnad av tillverkningsindustrin är det viktigt att produktiviteten i denna sektor hänger med (Morikawa 2014). Jämfört med flera andra utvecklade ekonomier visar OECD (2005) att Sveriges produktivitetsutveckling för tjänster har varit svagare än den som gäller tillverkningsindustrin; se även Bergström och Hagman (2010).

Livsmedel är i grossistledet dominerat av ett fåtal aktörer, medan butiksdelen har sett ökad konkurrens de senaste åren (Konkurrensverket 2011).

Finanssektorn består av många institutioner, men ett fåtal stora banker har lejonparten av konsumentmarknaden för vanliga banktjänster (Konkurrensverket 2013). Även inom byggsektorn har ett fåtal aktörer en dominant ställning. Det är en ständig utmaning att värna om konkurrensen.

Att värna om konkurrensen kommer även att vara en nyckelfråga för att dra fördelar av digitaliseringen och hålla uppe produktivitetstillväxten. Nya företag som använder digital teknik kommer att utsätta etablerade företag för allt mer konkurrens, vilket redan har skett inom t ex media-, film-, musik- och taxibranschen. Men samma sak händer på flera andra områden, däribland inom bank-, advokat- och konsulttjänster. En sund konkurrenspolitik stödjer en sådan utveckling, men käppar i hjulet kan komma från regelverk som byggdes upp under analoga normer. Ett frågekomplex är hur regelverk för banktjänster ska förhålla sig till s k *peer-to-peer*-lån, där privatpersoner genom en digital plattform kan förmedla lån. Ett annat exempel är självkörande bilar som t ex kan utmana taxibranschen men där det främsta frågetecknet är den juridiska ansvarsfrågan i händelse av en olycka.

En hög statsskuld är skadlig för ekonomin och hämmar produktiviteten

Det är kontroversiellt om en offentlig skuld över en viss nivå tenderar att dämpa tillväxten, men de flesta är överens om att en hög statsskuld och kontinuerliga budgetunderskott på sikt undergräver förtroendet för ekonomin – se Reinhart och Rogoff (2010). Osäkerhet om hur och på vilket sätt finanspolitiken ska stabiliseras och bli hållbar kan dämpa investeringar och inverka på mängder av mindre beslut som indirekt kan påverka produktivitetens utvecklingen. Eftersom en *ohållbar* finanspolitik förr eller senare kräver någon form av korrigerande höjda skatter och sänkta utgifter kan viljan att investera dämpas. När statsskulden är stor blir även räntebetalningarna stora, vilket kan tränga undan andra viktiga delar i budgeten, inte minst satsningar på utbildning, social trygghet, infrastruktur m m.

Hög och variabel inflation är skadlig

Forskning och erfarenhet har visat att hög inflation har flera negativa effekter: Den ger en godtycklig omfördelning mellan låntagare och långivare, med okontrollerbara fördelningsmässiga effekter; den skapar investeringsosäkerhet; och den ökar administrativa kostnader genom att priser måste ändras oftare. Av dessa skäl har en hög inflation ofta en dämpande effekt på tillväxten – se t ex Andrés och Hernando (1999). Det omvända, deflation – när priser minskar – är ännu värre. Om det blir billigare att vänta med att köpa något finns incitament att skjuta upp så mycket som möjligt, vilket leder till fallande konsumtion och BNP-fall.

Mjukt kapital

Senare forskning har lyft fram betydelsen av mjukt kapital (*knowledge-based capital*). Humankapital handlar ofta om utbildning och kunskap från sko-

lan, medan mjukt kapital i regel avser kunskap inom företag. Uttrycket är ett samlingsbegrepp som fångar upp faktorer som inte enkelt kan tillskrivas renodlat fysiskt kapital eller utbildning: arbetstagarnas kunskap, effektiviteten i organisationer och kvaliteten på ledning, databashantering, formgivning och varumärken samt patent m m.

Ny forskning i Bloom m fl (2012b, 2013) använder sofistikerad ekonometrisk analys för att mäta effekten av bra företagsledning, däribland betydelsen av styrning, kontroll och uppföljning. Denna studie ingår i en bredare litteratur som diskuterar nya rön kring betydelsen av mjuk kunskap; se OECD (2013) för en översikt. Det visar sig att mjuka faktorer, som ledarskap, rekrytering och befordringar samt mätning och uppföljning, kan förklara en stor del av skillnaderna mellan länders tillväxt. Även svensk forskning som använder unika data från mönstring inför militärtjänstgöring pekar på värdet av icke-kognitiv förmåga – se Lindqvist och Vestman (2011).

Sverige står sig väl i flera avseenden när det gäller patent även om kommersialiseringsgraden är låg; även när det gäller mjuk kunskap kommer Sverige bra ut – vi har i en internationell jämförelse höga resultat när det gäller kvaliteten på ledarskap. Dessa resultat kommer från en företagsbaserad enkätundersökning där mellanchefer i flera företag har fått svara på frågor via telefon, bl a om hur företag fattar beslut och hur man följer upp resultat (Bloom m fl 2013).

Bostadsmarknaden – en fungerande hyresmarknad

Bostadsmarknaden är inte en marknad som andra. Vi konsumerar vårt boende (genom att bo i hus och lägenheter), men det finns även inslag av investering när vi köper vårt boende i den mån det finns en förhoppning om att göra en kapitalvinst vid försäljning. Briserade bubblor på bostadsmarknaden har allvarligt påverkat den reala ekonomin, nu senast under finanskrisen.

I tillväxtsammanhang är boendets roll att underlätta *arbetsmobilitet* särskilt relevant. För att man ska kunna flytta till platser där jobben finns behövs en fungerande marknad för egna hem men också en fungerande hyresmarknad. Den som reser till en storstad i Sverige i förhoppning att hitta ett nytt jobb måste först hitta någonstans att bo, vilket är ganska svårt i bl a storstadsområden. Därmed finns en risk att bristen på hyresrätter skadar matchningen mellan lediga jobb och arbetssökande och att detta kan påverka produktivitetens utvecklingen.

3. Slutsatser

Produktivitetstillväxten är central för fortsatta välståndsförbättringar men har på senare tid varit svag i Sverige och även i många andra utvecklade ekonomier. Orsakerna är komplexa och det finns inga enkla recept. Vi vet att väl fungerande institutioner, hållbara offentliga finanser, låg grad av

byråkrati och korruption, innovationer samt en välutbildad arbetskraft är grundförutsättningar för en stark produktivitetsutveckling. Ny forskning har även påvisat betydelsen av mjuk kunskap.

Det är en kontroversiell fråga om digitalisering kan höja produktiviteten framöver och motverka effekter från bl a hög skuldsättning och demografi. Men även om effekterna från digitalisering på lång sikt skulle visa sig bra för produktivitetsutvecklingen, vilket ter sig troligt, finns en risk som kan drabba arbetsmarknaden det närmsta decenniet. Visserligen underlättas omställningen av att Sverige har ett väl utvecklat socialförsäkringssystem och omfattande satsningar på livslångt lärande. ”Digitala” företag kan bidra positivt genom ökad konkurrens och därmed stärka produktivitetsutvecklingen. Den effekten kan dock bli mindre om inte regelverk anpassas till nya förutsättningar. Därtill kan digitaliseringen under en anpassningsperiod medföra att jobb försvinner snabbare än nya tillkommer. En utmaning är att takten och kraven på omställning i samhället kan vara högre och omfatta bredare grupper än tidigare.

Acemoglu, D och J A Robinson (2013), *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*, Profile Books, London.

Andrés, J och I Hernando (1999), ”Does Inflation Harm Economic Growth? Evidence from the OECD”, i Feldstein, M (red), *The Costs and Effects of Price Stability*, University of Chicago Press, Chicago.

Arnold, J (2008), ”Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries”, Working Paper 643, OECD Economics Department, Paris.

Aronsson, T och J R Walker (2010), ”Labor Supply, Tax Base and Public Policy in Sweden”, i Freeman, R B, B Swedenborg och R Topel (red), *Reforming the Welfare State: Recovery and Beyond in Sweden*, University of Chicago Press, Chicago.

Barro, R och X Sala-i-Martin (2004), *Economic Growth*, MIT Press, Cambridge, MA.

Bartelsman, E J (2013), ”ICT, Reallocation and Productivity”, Economic Papers 486, Europeiska kommissionen, Bryssel.

Bergström, F och L Hagman (2010), ”Tjänstenäringsarnas roll för den ekonomiska tillväxten”, rapport, Almega och WSP, Stockholm.

Blix, M (2013), *Framtidens välfärd och den åldrande befolkningen*, delutredning från Framtidskommissionen, Ds 2013:8, Fritzes, Stockholm.

Bloom, N, R Sadun och J Van Reenen (2012a), ”Americans Do IT Better: US Multinationals

and the Productivity Miracle”, *American Economic Review*, vol 102, s 167–201.

Bloom, N, R Sadun och J van Reenen (2012b), ”Does Management Really Work?”, *Harvard Business Review*, vol 90, s 76–82.

Bloom N, R Sadun och J Van Reenen (2013), ”Management as a Technology”, manuskript, London School of Economics.

Boumediene, J och G Grahn (2015), ”Produktivitetsutvecklingen, investeringar och välstånd”, rapport, Svenskt Näringsliv, Stockholm.

Breman, A och A Felländer (2014), ”Digonomics – nya ekonomiska drivkrafter”, *Ekonomisk Debatt*, årg 42, nr 6, s 28–38.

Brynjolfsson, E och A McAfee (2014), *The Second Machine Age*, W W Norton & Company, New York, NY.

Brännlund, G m fl (2013), *Investeringar in blanco? En ESO-rapport om behovet av infrastruktur*, rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2013:5, Finansdepartementet, Stockholm.

Buccirossi, P, L Ciari, T Duso, G Spagnolo och C Vitale (2013), ”Competition Policy and Productivity Growth: An Empirical Assessment”, *Review of Economics and Statistics*, vol 95, s 1324–1336.

Cecchetti, S och E Kharroubi (2012), ”Reassessing the Impact of Finance on Growth”, Working Paper 381, Bank for International Settlements, Basel.

Edquist, H (2009), ”Hur länge förblir IKT avgörande för svensk produktivitetsutveck-

REFERENSER

- ling?” *Ekonomisk Debatt*, årg 37, nr 5, s 31–40.
- Ferrando, A och A Ruggieri (2014), ”Financial Constraints and Productivity: Evidence from Euro Area Companies”, manuskript, Europeiska Centralbanken, Bryssel.
- Finansdepartementet (2012), ”Utvecklad bedömning av finanspolitikens långsiktiga hållbarhet”, bilaga till 2012 års ekonomiska vårproposition, Regeringens proposition (2011/12:100), Finansdepartementet, Stockholm.
- Ford, M (2009), *The Lights in the Tunnel: Automation, Accelerating Technology and the Economy of the Future*, Acculant Publishing, Wayne, PA.
- Gordon, R (2014), ”The Demise of US Economic Growth: Restatement, Rebuttal, and Reflections”, NBER Working Paper 1989 Cambridge, MA.
- Karlson, N och O Skånberg (2012), ”Matchningen på den svenska arbetsmarknaden”, underlagsrapport 9, Framtidskommissionen, Stockholm.
- Konkurrensverket (2011), ”Konkurrens och makt i den svenska livsmedelskedjan”, rapport, Konkurrensverket, Stockholm.
- Konkurrensverket (2013), ”Konkurrensen på den finansiella tjänstemarknaden – inlåning, bolån och fonder”, rapport 2013:4, Konkurrensverket, Stockholm.
- Lindqvist E och R Vestman (2011), ”The Labor Market Returns to Cognitive and Non-cognitive Ability: Evidence from the Swedish Enlistment”, *American Economic Journal: Applied Economics*, vol 3, s 101–128.
- Morikawa, M (2014), ”Protection of Intellectual Property to Foster Innovations in the Service Sector”, VoxEU, www.voxeu.org/article/intellectual-property-and-service-sector-innovation.
- Nickell, S (1996), ”Competition and Corporate Performance”, *Journal of Political Economy*, vol 104, s 724–746.
- OECD (2012), ”Alternative Financing Instruments for SMEs and Entrepreneurs: The Case of Mezzanine Finance”, rapport, OECD, Paris.
- OECD (2013), ”New Sources of Growth: Knowledge-Based Capital, Key Analyses and Policy Conclusions – Synthesis Report”, rapport, OECD, Paris.
- Palumbo, G, G Giupponi, L Nunziata och J Mora-Sanguinetti (2013), ”Judicial Performance and Its Determinants: A Cross-Country Perspective”, *Economic Policy Papers* 5, OECD, Paris.
- Reinhart, C och K Rogoff (2010), ”Growth in Time of Debt”, *American Economic Review: Papers & Proceedings*, vol 100, s 573–578.
- The Maddison Project (2013), databas, www.ggdnc.net/maddison/maddison-project/home.htm.
- Tillväxtanalys (2014), ”Digitaliserings bidrag till tillväxt och konkurrenskraft i Sverige”, rapport 2014:13, Tillväxtanalys, Stockholm.
- Wissén, P (2014), ”Behöver den svenska rättemarknaden reformeras?”, *Ekonomisk Debatt*, årg 42, nr 8, s 38–50.